

Flyvere i natten – luftkrig over Vestjylland

Af Christina Lindekilde

Som efterfølger til udstillingen, *Hvad bunkeren gemte – En tysk soldat fortæller* på Ringkøbing Museum, har Ringkøbing-Skjern Museum i vinteren 2015 åbnet en ny udstilling om bombefly over Vestjylland. *Flyvere i natten – Luftkrig over Vestjylland og Europa* er titlen på den nye udstilling, som centrerer sig om de allierede bombefly, der, med forskellige ærinder, fløj over Vestjylland under Anden Verdenskrig.

Flyene fløj bl.a. over Danmark på bombetogter mod tyske byer, de lagde miner i de indre danske farvande, og de var engagerede i nedkastninger til modstandsbevægelsen. Uanset deres ærinde betød flyenes tilstedeværelse, at den ellers for Danmark ret fjerne krig var nærværende for vestjyderne, hver gang de store, sorte skygger viste sig på himlen. Luftkrigen var et af de mest markante tegn på, at verden var i krig, og at Danmark var en del af den.

Denne artikel fortæller historien om Vestjylland som bombemål i 1941 og 1942. Udstillingen handler dog i mindst lige så høj grad om store bombefly, der blev skudt ned over Vestjylland på deres farlige vej til og fra bombning og minelægning længere mod øst i 1943-45. Deres historie fortjener også en artikel, så hold øje med *opdatering* 2015.¹

Bombenedslag i Vestjylland

I Vestjylland viste verdenskrigen sig ofte efter luftalarmens tuden, der kunne betyde bombenedslag, luftkampe og flystyrt. Flere gange blev vestjyderne vidner til bombenedslag på både offentlig og privat ejendom. Foråret 1941 var i den henseende en særlig udsat tid, hvor Vestjylland blev ramt af en række angreb. Her blev Skjern Svineslagteri bombet, viadukterne ved Hee og Velling blev angrebet og

Luftens kæmper, her i form af Avro Lancastere, glider over himlen og vidner om, at krigen kun er en bombe væk. Foto: Royal Air Force official photographer [Public domain], Wikimedia Commons.

også Ringkøbing banegård var mål to gange. Hertil kom flere skader på civil ejendom, som en "sidegevinst" ved angrebene, samt sårede og dræbte civile. Foråret 1941 var en af krigens blodigste perioder i Vestjylland.

Slaget om Atlanten

De allierede bomber, der faldt over Vestjylland i foråret 1941, var et led i Storbritanniens forsøg på at blokere Nazitysklands forsyningslinjer langs Vesteuropas kyst. Det Tredje Rige havde allerede i efteråret 1940 igangsat et forsøg på at blokere Storbritanniens forsyningslinjer. Med ubåde og Focke Wulf Fw 200-bombefly truede nazisterne briternes vigtigste forsyningsnerve; den nordvestlige over Atlanten.² For et ikke-selvforsynende ørige kunne en forsyningsblokade være altødelæggende, og med et direktiv af 6. marts 1941 satte Storbritannien alle kræfter fra flåde og luftvåben ind på at bryde blokaden; kaldet Slaget om Atlanten. Storbritannien

Det var fly som dette Focke Wulf Fw 200 Condor-bombefly, de allierede prøvede at standse produktionen af under Slaget om Atlanten. Med en rækkevidde på over 3.000 km var flyet yderst farligt for briternes vigtige forsyninger fra USA. Foto: Walter Frentz, Bundesarchiv.

ønskede at ødelægge produktionen af de nazistiske ubåde og bombefly, som truede deres forsyningslinjer. Ved at angribe mål langs Europas vestkyst ville de allierede hævme fragten af svensk jernmalm fra norske havne, olie fra Spanien og desuden; ramme de konvojer fra Hamburg, som fragtede forsyninger til fjendens tropper i Holland,

Belgien og Frankrig.³ Som en del af Vesteuropas kyst blev Danmarks vestkyst en del af Slaget om Atlanten.

Fringe-angreb

De allierede fly, der var en del af Slaget om Atlanten, skulle angribe nazistiske skibe på havet ved Europas vestkyst. Hvis de imidlertid ikke kunne finde passende mål her, havde de tilladelse til at trænge ind over land og angribe mål i kystområderne – såkaldte "fringe targets". Fringe-angreb var rettet mod mål, som de allierede anså for acceptable at angribe i de besatte lande: Militære mål som flyvepladser, havne med ubåde og militære lejre, samt mål som måske kunne anvendes militært, og som det i perioder blev legitimt at angribe. Det primære formål med fringe-angrebene var ikke at ødelægge, men derimod at sprede, Luftwaffes jagerstyrke. Ved at angribe forskellige mål i så stort et område håbede de allierede, at få jagere, som Messerschmitt 109-ere, væk fra slagmarkerne i Nordafrika og Mellemøsten.⁴ Håbet var, at angrebene ville "irritere, terrorisere og bekymre" nazisterne; helst så meget at de ville oprette permanente jagerpatruljer af Messerschmitt 109-erne ved kystområderne som forsvar.⁵ Fjendens forhåbentlige reaktion på angrebene var altså det vigtigste ved dem.

Hvorfor Vestjylland?

Grunden, til at de allierede medtog Danmarks vestkyst i angrebsplanen, var, at man havde observeret en del transport på denne strækning i januar-februar 1941. Nazisterne lod ellers helst transporten gå ad de indre, danske farvande, men pga. af hård frost var disse tilfrosset i vintermånederne. Denne mellemregning havde de allierede ikke taget med og forventede, at den fjendtlige skibsaktivitet ved Jyllands vestkyst var en permanent tilstand. Da de allierede dog først for alvor satte ind med angrebene i foråret 1941, hvor de indre, danske farvande igen var sejlbare, var der ikke mange militære mål på havet ved den jyske vestkyst. Derfor blev antallet af fringe-angreb over land tilsvarende stort.⁶

Haleror fra bomberne, der faldt over viadukterne i Hee og Velling. Bomben fra Hee (tv.) gik gennem taget på et nærliggende hus, mens bomben fra Velling (th.) havnede i en privat have.

Vestjyske viadukter som mål

Nogle af de første fringe-angreb i Vestjylland fandt sted 7. og 8. april 1941. Her smed de allieredes Blenheim-bombemaskiner sprængbomber mod bl.a. to viadukter; en ved Velling og en ved Hee. Viadukterne er gode eksempler på de "acceptable mål", som fringe-angrebene måtte ramme. Da al trafik skulle over viadukterne, har de også været brugt af besættelsesmagten til militærtransport, og dette legaliserede angreb mod dem. Samtidig har de også opfyldt målet om at irritere besættelsesmagten, som har været nødt til at tage ud at rydde op efter angrebene, og sprænge blindgængere⁷ væk, for at få gang i trafikken igen. Ringkøbing-Skjern Museum har genstande fra begge angreb – endda to ens genstande; nemlig to gule haleror fra sprængbomberne. Begge haleror stammer fra blindgængere, som ikke ramte deres egentlig mål, men som i stedet ramte private huse i nærheden. Den ene røg gennem taget hos Laurids Voldbjerg Sørensen, da viadukten i Hee blev forsøgt bombet,⁸ mens den anden landede i haven hos Jens Stadil Tofts forældre, da viadukten i Velling blev bombet.⁹ Begge haleror har siden fundet vej til museets samlinger og kan nu ses i udstillingen på Ringkøbing Museum, hvor de fortæller hver deres historie om tilfældet og heldets magt, når det kom til skader og blindgængere under luftkrigen over Vestjylland.¹⁰

En fejltagelse – bombningen af Skjern Svineslagteri

Det fringe-angreb i Vestjylland, der gjorde størst indtryk, var bombningen af Skjern Svineslagteri den 16. april 1941. Der var mange spekulationer om årsagen til bombningen, og én af dem var, om det var en ny angrebsstrategi fra de allieredes side, for at ramme den danske levnedsmiddeltransport til Nazityskland. At det skete pga. en regulær fejl, var der dog ingen, som havde forestillet sig, men det er ikke desto mindre, hvad Henrik Skov Kristensen m.fl.

Skaderne indenfor i slagteriet efter bombningen. Svinene hang klar til partering; nu er de klar til destruktions.

har fundet frem til, efter at have gennemgået de britiske arkiver.¹¹ Fem andre fly bombede også mål i Vestjylland den dag, og alle flyene rapporterede tilbage, at de havde ramt mål, som lå 40-50 km sydligere end det, de egentlig havde bombet. Den mest sandsynlige forklaring, på piloternes kollektive tab af stedsans, er, at de har fået en forkert navigation af chefnavigatøren inden angrebenes start.¹² Besætningen fra det fly, der bombede slagteriet, rapporterede, at de havde angrebet en fabrik nær Varde.¹³ Fejlnavigationen endte med at være dødbringende, da bombningen kostede dyrlæge H.P.V. Andersen og opsynsmand A. Lidegaard livet,¹⁴ mens otte andre blev såret.

Bombningen oplevet indefra – Peder Pedersen fortæller

Det er ved at være kaffetid, og Peder Pedersen er egentlig på vej til pause, men han skal lige have ordnet nogle

småting først. Pludselig flænges hverdagens dovne, velkendte lyde af motorbrøl fra oven, og et britisk bombefly flyver over slagteriet. Pedersen farer ind til sin mester og når lige at sige: "Hvad er det?" før han med gru forstår. En bombe falder i det samme med et øredøvende brag i slagtergangen, døren til kontoret sprænges ind og en bombesplint borer sig ind i låret på Pedersen. Han løber mod døren ved røgovnen i rummet ved siden af, men så rammer næste bombe. Pedersen er tæt på vinduerne og bliver såret af en stor glassplint. Med et blødende sår i hovedet kæmper han sig vej gennem murbrokkerne ved døren og løber ud på gaden; på vej mod nærmeste beskyttelsesrum. Så langt når han ikke. Kollegaen, Frede Møller, kommer cyklende på den anden side af vejen med et stort sår i hovedet, hvor blodet pumper ud. Pedersen iler ham til hjælp, og ambulancen kommer frem få øjeblikke efter. Begge slagteriarbejdere bliver taget med til sygehuset i

Bombesplinterne her er fra bombningerne af Ringkøbing banegård. De er kun en 5-7 cm lange og ser måske ikke ud af meget. Selv om størrelsen er beskeden, er det dog ikke svært at forestille sig, at selv små stykker som disse kunne gøre stor skade på et hus, for ikke at sige en menneskekrop, når de brandvarme blev slynget fra en bombe i eksplosionsøjeblikket.

Tarm for at få behandlet deres sår. Peder Pedersen kommer sig, men en vedvarende skræk for flyvemaskiner kan han ikke kureres for.¹⁵

Bomber over Ringkøbing

Ikke bare én, men hele to gange blev Ringkøbing banegård bombet i april 1941. Begge angreb var fringe-angreb. På årsdagen for besættelsen, den 9. april, faldt otte bomber over jernbaneterrænet, hvoraf de seks detonerede. Målet for bomberne var et holdende godstog, men de ramte i stedet næsten alt andet i nærheden: Viadukten ved Holstebrovej, gasværket og et beboet hus, hvor en kvinde blev såret af sprængstykker. En af blindgængerne landede få meter fra gartner Niels Poulsen, som gik og arbejdede i sin planteskole tæt ved.¹⁶ Det kunne være gået grueligt galt, men han slap med forskrækkelsen.

Den 25. april var den gal igen, og luftalarmens rullende sirene lød atter over Ringkøbing. Bomberne ødelagde denne gang jernbanesporet to steder og raserede fuldstændig et pakhus på stationen. Pakhuset var fyldt med cement, og det spredte sig nu som en tæt tåge i byen. Flere

omkringliggende huse fik sprængt ruder og ødelagt tag, mens adskillige godsvogne på stationen blev fuldstændig ødelagt. Også denne gang kom en person til skade – en telegrafhåndværker, som dog efter et par dage blev udskrevet fra sygehuset igen.

Det er fuldbragt

Efter den 25. april oplevede Vestjylland ikke flere fringe-angreb. Det betød dog ikke, at landsdelen var sluppet for de lejlighedsvis bombninger, eller at flyene ophørte med at kredse over vestjydernes hoveder. Det måtte folk i Kyvling ved Tarm sande den 27. september 1942, hvor en sprængbombe detonerede og gjorde skade på 19 ejendomme.¹⁷ Søren Peder Madsens gård blev hårdt medtaget, da tagstenene på alle gårdens tre længer blev revet af, murene slog revner, døre og vinduer blev trykket ind, og stuehuset var raseret med glasskår og kalkstøv overalt mellem de væltede møbler. Heldigvis kom ingen af gårdens beboere til skade – hverken mennesker eller dyr.¹⁸ På billedet fra gårdens stuehus ses midtfor, bagerst i billedet, et broderet skriftsted, med Jesu sidste ord på korset: "Det er fuldbragt". Set i denne sammenhæng får ordene unægtelig en ny betydning.

Væk fra Gaden og bort fra Vinduerne

Luftalarmens dumpe rumlen blev en del af hverdagen for vestjyderne. Alarmens insisterende kalden varslede ulykke og betød, at alle skulle søge dækning hurtigst muligt. Ifølge flere artikler i Ringkøbing Amts Dagblad har det dog ikke altid været tilfældet, at folk søgte væk fra bomberne. Menneskets interesse for katastrofer er allestedsnærværende. Som vi i dag kan ile mod de blå blink ved et ulykkessted, for at se på katastrofen, blev flere borgere også tiltrukket af luftalarmen under Anden Verdenskrig og blev udenfor for at se flyene og de bomber, der måske blev kastet. Efter det første angreb på Ringkøbing banegård bragte Ringkøbing Amts Dagblad en rapport om, at flere af luftværnets embedsmænd havde gæstet Ringkøbing. De havde bl.a. været der for at konferere om befolkningens opførsel under luftangreb, og dagbladet delte nu deres

bedste råd med befolkningen. Det vigtigste bud understreger, at det var et reelt problem, at vestjyderne ikke gik i dækning under luftangreb: "Væk fra Gaden og bort fra Vinduerne, naar der gives Luftalarm!"¹⁹

"Det er bomber de smider – skynd dig!"

Heller ikke ordensmagten kunne modstå fristelsen til at kigge nærmere på de allierede bombefly, når de kom ind over Vestjylland. Politibetjent Herluf Ballegaard beretter om, hvordan han og konen, Lis, stod på viadukten og så bombeflyet flyve ind over første gang, da jernbaneterrænet i Ringkøbing blev bombet den 9. april 1941. De vinkede til piloten, som vinkede igen. Få sekunder senere fandt de dog ud af, at det ikke var et venligt vink, men derimod et afværgende vink, for da flyet igen kom ind over, åbnede lemme i bunden sig

faretruende. Kort efter faldt bomben, og ramte viadukten, der blev beskadiget. Herluf og Lis nåede lige at komme i sikkerhed, og Lis berettede senere, at hun nåede at sige til Herluf, inden de løb: "Det er bomber de smider – skynd dig!"²⁰

Christina Lindekilde kan kontaktes på christina.lindekilde@gmail.com

Noter

1. For mere inspiration om emnet, se også *opdatering 2012*, bl.a. Christian Ringskou: *Flyvere i natten*, s. 30-42 og John V. Jensen: *Nu er alle farer overstået...*, s. 42-65.
2. Henrik Skov Kristensen, Claus Kofoed & Frank Weber: *Bomber over Danmark – vestallierede luftangreb under 2. Verdenskrig*, anden udgave. København 2012, s. 215.
3. Skov Kristensen m.fl., s. 216.
4. Skov Kristensen m.fl., s. 223-224.
5. Skov Kristensen m.fl., s. 224.
6. Skov Kristensen m.fl., s. 239.
7. En blindgænger er en bombe, der ikke detonerer.

8. Se også: Christian Ringskou: *Flyvere i natten. opdatering 2012*, s. 30-42.
9. Bent Bågåe Anthonisen & Jens Holm (red.): *Fem lange år – Beretninger fra Ringkøbing under besættelsen 1940-45 skrevet af lokale forfattere*. Ringkøbing 1984, s. 11.
10. For mere information, søg på genstandenes journalnumre i Ringkøbing-Skjern Museums samling. Velling: 10534X0001. Hee: RIM39X3929.
11. Skov Kristensen m.fl., s. 230-231.
12. Skov Kristensen m.fl., s. 230-231.
13. Skov Kristensen m.fl., s. 230.
14. *Ringkøbing Amts Dagblad* Nr. 88 og nr. 90, 1941.
15. Peder Pedersen fortæller sin historie på CD-udgivelse *Glimt fra 2. Verdenskrig I* (første CD i en serie på tre). Radio Ådalen 2000.
16. J.I. Bøgner: *Ringkjøbing under besættelsen 1940-45. Bidrag til Ringkjøbing Bys Historie*. Tillæg II, Ringkøbing 2009. s. 45.
17. *Luftværns mæssige begivenheder under krigen 1939-1945*. Civilforsvarsstyrelsen 1950.
18. *Ringkøbing Amts Dagblad* Nr. 224, mandag d. 28. september 1942.
19. *Ringkøbing Amts Dagblad* Nr. 85, lørdag d. 12. april 1941.
20. Mogens Ballegaard: *Ballegaard*. Ringkøbing 2011, s. 31-32.

Et allieret bombefly kommer ind i lav højde over Ringkøbing i maj 1945. Nederst til højre i billedet står en person og vinker op mod flyet, som Herluf Ballegaard beskriver, han gjorde sammen med Lis fire år tidligere, da det var blodig alvor.

